

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ДІТЬМИ ІЗ СІМЕЙ, ПОСТРАЖДАЛИХ В ХОДІ АТО

В сучасних умовах складної соціально-політичної ситуації в країні, очевидною постає необхідність соціально-психологічного захисту та психологічної і соціально-педагогічної допомоги як окремим людям, так і цілим соціальним групам.

Події на сході країни торкнулися й дітей, які визнані надзвичайно вразливою категорією населення, і в умовах збройних конфліктів потребують особливого захисту. Вони є більш чутливими до впливу несприятливих чинників оточуючого середовища, аніж дорослі. Особливо вразливою групою вважаються діти із сімей, члени яких загинули, або були поранені в ході трагічних подій.

Діти, батьки яких знаходяться в зоні АТО, переживають сильні емоційні стреси і переживання. Із тимчасовою відсутністю батька, який перебуває в зоні воєнних дій, у сім'ї втрачається значна частина соціальної і психологічної підтримки.

Тому працівникам психологічних служб та соціальним педагогам необхідно знати про дітей із таких сімей, своєчасно надавати необхідну допомогу.

Проблему психологічної і педагогічної допомоги дітям та молоді, які перебували в складних життєвих обставинах висвітлюються у працях таких учених як: в галузі психології – Н. Бочкор, О. Зелеська, М. Корольчук, Н. Лунченко, І. Малкіна-Пих, В. Панок, Т. Рєпнова, Н. Тарабріна, Н. Худякова, в галузі педагогіки – О. Безпалько, О. Калашник, Л. Ковальчук, І. Трубавіна та ін.

Серед дослідників, які розглядали питання соціально-педагогічної підтримки можна виділити таких як: О. Безпалько, О. Газман, А. Капська, Л. Кулікова, Л. Оліференко та ін.

Проте, питання соціально-педагогічної діяльності із дітьми із сімей, постраждалих в ході АТО не стало предметом належного вивчення вітчизняних дослідників.

Мета статті – розглянути особливості соціально-педагогічної діяльності дітей із сімей, постраждалих в ході АТО.

Сім'ї, члени яких є учасниками АТО, або ж загинули чи були поранені в ході трагічних подій, сім'ї військовослужбовців, сім'ї, які стають внутрішніми мігрантами підпадають під статус сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Сім'я, що перебуває у складних життєвих обставинах – це сім'я, яка втратила свої виховні можливості через виникнення таких умов, що порушують нормальну життєдіяльність одного або кількох членів сім'ї, наслідки яких вони не можуть подолати самотійно.

За визначенням Закону України «Про соціальні послуги», складними визначаються такі життєві обставини, що об'єктивно порушують нормальну життєдіяльність особи, наслідки яких вона не може подолати самотійно [1].

Статус жителів Донецької та Луганської областей, які переселяються в інші частини країни, можна вважати внутрішньо переміщеними особами або вимушеними внутрішніми мігрантами, тому вони підпадають під статус сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах.

В роботі з дітьми із сімей, постраждалих в ході АТО необхідно користуватися Порядком взаємодії суб'єктів соціальної роботи із сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах, затвердженим наказом №1983/388/452/221/556/596/106 від 14.06.2006 (Мінсім'ямолодьспорту, МОЗ, МОН, Мінпраці, Мінтранспорту, МВС та Держдепартаменту з питань виконання покарань).

Психологічна служба та соціальні педагоги мають надавати необхідну допомогу постраждалим, переселеним, біженцям, членам їх сімей і родичам загиблих в ході АТО. Така робота має бути системною та довготривалою.

У зв'язку з проведенням АТО на території певних областей, районів, міст соціальні педагоги повинні вжити низку організаційних заходів щодо забезпечення основних прав і свобод дітей. Зокрема, потрібно здійснити

оперативну підготовку необхідних документів про встановлення статусу дитини, визначення основних потреб, знаходження додаткових ресурсів в громаді, різних інституціях для їх задоволення. Насамперед, в разі необхідності важливим є влаштування дитини, яка була свідком військових дій та стала сиротою, у прийомні сім'ї.

Соціальний педагог, керуючись статтею 3 Конвенції ООН про права дитини, у взаємодії із службою у справах дітей, центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центрами реабілітації, притулками, кримінальною міліцією у справах дітей, опікунськими радами тощо, вживає заходів для оперативного вирішення питань, які пов'язані із індивідуальною життєвою ситуацією дитини.

Вказана діяльність соціального педагога навчального закладу будь-якого типу, є вкрай важливою і актуальною і для регіонів, де є переміщені діти із зони АТО.

Соціальному педагогу необхідно захистити дитину у кризовій ситуації від деструктивних чинників, відволікти від побутових тривог, створити умови для корисного дозвілля, а також забезпечити відчуття захищеності через довірливе спілкування.

До основних проблем, які можуть спостерігатися у дітей із сімей учасників АТО належать:

- 1) порушення когнітивних процесів (погіршення пам'яті, труднощі концентрації уваги, розлади мислення);
- 2) невротичні реакції (стресове виснаження, фобічні реакції, порушення сну й апетиту);
- 3) функціональні розлади (регрес поведінки та психосоматичні розлади);
- 4) емоційні та поведінкові порушення (реакції протесту, підвищена плаксивість та капризність, часті зміни настрою);
- 5) проблеми пов'язані із спілкуванням (несформованість адекватних соціально-комунікативних навичок, страх і недовіра або агресія і дратівливість стосовно оточення, можлива надмірна залежність від думок оточуючих);

б) порушення взаємовідносин в сім'ї, коли зміна соціальної ситуації та обов'язків у сім'ї часто змушує дітей і підлітків «включатися» в дорослі проблеми (до яких вони можуть бути не готові)[3, с.34].

Безпосередньо в загальноосвітньому навчальному закладі, в якому є діти із сімей, постраждалих в ході АТО основними завданнями та напрямками соціально-педагогічної роботи є:

- своєчасне виявлення дітей вище зазначеної категорії та дітей чи сімей, які потребують цільового соціально-педагогічного супроводу з питань захисту прав дитини та її законних інтересів, забезпечення життєво важливих потреб дитини;

- формування знань у дітей, їх батьків та педагогічних працівників про ситуацію, що склалася. Особливо це стосується відстеження нових законів та нормативно-правових актів, які приймаються з метою захисту та допомоги особам у складних життєвих обставинах [2, 4]. Своєчасне донесення такої інформації до дітей, батьків та педагогічних працівників сприятиме зверненню по допомогу осіб, які її потребують, запобігаючи складним наслідкам перенесених подій;

- сприяння адаптації дітей в нових умовах;

- відвідання дитини вдома за місцем проживання і вивчення умов її життя, виховання і розвитку;

- створення сприятливого соціально-психологічного клімату, атмосфери уваги, співчуття і співпраці в класних колективах зокрема й у навчальних закладах в цілому;

- формування в дітей навичок безпечної поведінки у ситуаціях ризику;

- виявлення та активізація особистісних ресурсів дитини чи підлітка, сприяння формуванню більш гнучких соціально-адаптивних форм поведінки;

- проведення індивідуальної та групової просвітницької та профілактичної роботи як з дітьми, так і з батьками та педагогічними працівниками, впровадження спецкурсів, профілактичних програм, спрямованих на протидію булінгу (цькуванню, переслідуванню тих, хто має відмінності від домінантної групи, в тому числі й у зв'язку із розбіжністю в

поглядах та переконаннях), попередження та профілактику жорстокого поводження й насильства в освітньому середовищі (навчальних закладах, сім'ї, соціумі);

- формування вмінь пережити втрату, моделей безпечної поведінки в ситуації ризику формування й розвиток важливих життєвих компетенцій, критичного мислення у дітей та дорослих; тощо;

- оптимізація змісту і форм соціально-педагогічної та правової просвіти (в т.ч. щодо прав дітей) педагогічних працівників і батьків, соціального оточення, яке опікується дітьми;

- надання консультацій та рекомендацій класним керівникам та педагогічним працівникам, організація професійної супервізії, методичної підтримки у вигляді буклетів, методичних розробок, проведення навчальних семінарів і семінарів з обміну досвідом тощо;

- вивчення можливостей громади щодо надання необхідної допомоги дітям, батькам чи педагогічним працівникам, які її потребують;

- здійснення посередництва між навчальним закладом, сім'ями та територіальними місцевими громадами, застосування міжсекторальної взаємодії до вирішення актуальних питань соціально-педагогічної роботи з дітьми, які пережили втрату батьків внаслідок військових дій тощо[3, с.13-32].

Соціально-педагогічна робота з дітьми, які пережили травмуючі події, носить в першу чергу захисний і профілактичний характер та спрямована на вирішення питань, пов'язаних із забезпеченням дотримання прав дитини, та на попередження й протидію негативним факторам, які спричиняють або можуть спричинити поглиблення кризового стану.

Ефективною формою організації діяльності навчального закладу щодо надання допомоги дітям, які переживають тимчасову відсутність батька внаслідок військових дій, є проведення психолого-педагогічного консилиуму. Ця форма роботи стосується як дітей, які прибули до навчальних закладів із зони АТО, так і дітей із сімей - учасників АТО, які навчаються в даному закладі. Психолого-педагогічний консилиум дозволяє об'єднати зусилля педагогів, працівників психологічної служби та інших суб'єктів навчально-виховного процесу, які зацікавлені в успішному навчанні і повноцінному

розвитку дітей і підлітків, намітити цілісну програму індивідуального супроводу та адекватно розподілити обов'язки і відповідальність за її реалізацію.

У навчальних закладах усіх типів і форм власності потрібно організовувати роботу пунктів надання індивідуальної та групової соціально-педагогічної і психологічної допомоги усім учасникам подій, постраждалим та переселеним з питань профілактики та корекції наслідків стресів і дистресів, гострих емоційних станів, переживання горя і втрат.

Отож, соціально-педагогічна допомога дітям із сімей учасників АТО забезпечує не тільки захист основних прав і свобод дітей, знаходження ресурсів для задоволення їх потреб, але й пристосування до умов навчання в загальноосвітньому навчальному закладі та взаємодію з ровесниками та значимими дорослими, сприяє подальшому розвитку дитини як особистості, яка орієнтується в реаліях соціокультурної динаміки, підготовлена до життя і праці в сучасних умовах.

Література

1. Закон України «Про соціальні послуги» [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/966-15>.
2. Наказ Міністерства молоді та спорту, МОЗ, МОН, Міністерства праці, Міністерства транспорту та зв'язу та Держдепартаменту з питань виконання покарань від 14.06.2006 №1983/388/452/221/556/596/106 «Про затвердження порядку взаємодії суб'єктів соціальної роботи із сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0824-06>.
3. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період : метод. рек. / [Н.П. Бочкор, Є.В. Дубровська, О.В.Залеська та ін]. – Київ: МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014. – 84 с.
4. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_795.